

doquidem, nulli gravi philosopho dubium esse potest, quin multa, non per experientiam, sed per solam rationem nobis constent. Sed ex abundantiori,

Resp. 2.º permissa min. neg. cons. Profecto, etiamsi gratis daretur, nullam imaginem sive speciem nos habere, soni, odoris, etc. nihil inde contra specierum sensibilibus necessitatem et existentiam legitime posset inferri; namque, ut vidimus et plurimi ex objicientibus ipsis concedunt, sensationes odoris, auditus et gustus, non odorem solummodo, sonum, et saporem complectuntur, sed rem præterea odoram, sonarum et sapidam.

Resp. 3.º Neg. min. At enim, ni inultum fallimur, falluntur illi qui pro certo et indubitato assumunt speciem soni, odoris, vel saporis, minime nos habere. Ut postea ostendemus, et ipsi concedunt objicientes, imaginationis objectum sunt species seu imagines rerum, quas antea percipimus: jam vero, sonus, sapor, etc. sub imaginatione cadunt, quis namque negare audeat, nos et imaginari posse, et sæpenu-mero imaginari sonos, sapes, odores in antecessum sensibus perceptos? Ergo extant in nobis species seu imagines aliquæ, non tantum rerum exteriorum, quæ sonos etc. in nobis producant et determinant, sed ipsorum etiam sonorum, saporum etc.; neque enim aliter omnia illa imaginationi rursus observari experiremur. Ecce ergo in pulverem redactum argumentum quod tantopere adversarii extollunt, magnum Aquilem, quo specierum existentiam e medio tollere conati et sibi blanditi sunt, scoticæ Scholæ parens Reid, et ejus sectatores quoad rem hanc, Balmes, Liberatore et Cuevas.

Obj. 3.º Corpus nihil potest agere in spiritum; sed sensibile objectum est corporeum: ergo in animam, quæ est spiritus, agere nequit ad productionem speciei.

Resp. Dist. maj. *si spiritus sit purus ac corporis omnino expers*, conc. *si agatur de spiritu qui corpori naturaliter jungatur, et ipsum substantialiter informet*, neg. Spiritum purum, a corpore penitus independentem, a corpore nihil pati posse, ut probabilius saltem habeo. At vero, hic agitur de rationali anima, quæ spiritus quidem est in seipsa, sed quæ affinitatem quandam obtinet cum corpore, quod substantialiter vivificat et vitaliter informat, quocum etiam arctam ha-

bet unionem. His adde, quod sensibile objectum, ut jam supra innui, non in ipsam animam directe et immediate agit, sed mediate potius et indirecte, quatenus in organa animata, ac proinde vitaliter per animam informata et substantialiter vivificata agit. Apposite ad rem Albertus Magnus: «Sensibilia non agunt in animam, sed potius in organa corporum, et in illa possunt agere: organa autem sunt animata, et ita provenit motus sensibilibus usque ad animam.»

Objic. adversus 3.^m thesim. Si species sensibilis esset spiritualis, non distingueretur ab specie intelligibili qua utitur intellectus; sed id minime concedi potest: ergo.

Resp. Nego maj. Verum enim vero, quamquam sensibilis species cum intelligibili convenit quoad spiritualitatem, intercedunt tamen aliæ differentiæ inter ipsas. 1.^a Species sensibilis nonnisi singulare objectum continet; intelligibilis autem, universale continere et representare menti potest; ita ut prima dici possit singularis, tum *subjective*, tum *objective*; altera vero singularis quidem est et individua *subjective*, quia est singulare accidens in singulari subjecto existens, at simul universalis *objective*. 2.^a Species sensibilis nonnisi ad materialia et corporea objecta refertur; intelligibilis vero, non solum corporea, sed spiritualia et immateriales rationes complectitur.

ARTICULUS TERTIUS.

De sensibus internis.

Præter enumeratos sensus externos, internos quatuor enumerat D. Thomas, de quibus singulatim et breviter agemus. Dicuntur interni, tum quia per eos quasdam corporum qualitates externis impervias ac veluti minus materiales percipimus; tum etiam quia ipsorum organa intra cerebrum continentur. Nuncupantur vero, *sensus communis*, *imaginatio* vel *phantasia*, *æstimatoria*, *memoria*.

De sensu communi.

Sensus communis nomine hic intelligitur: *facultas illa qua externorum sensuum sensationes atque simul earum differentias sentiendo percipimus.*

Explicatur definitio: Dicitur facultas qua percipimus *sensationes sensuum externorum*, quia sensus communis, de quo hic est sermo, confundendus non est cum facultate illa, qua omnes animi nostri affectiones et actiones, sive sensibiles, sive intellectuales, sive morales, percipimus, quæque, ut plurimum, *sensus intimus* a modernis nuncupatur; at enim sensus communis, externas tantum sensationes complectitur.

Dicitur *sentiendo percipimus*, quia non agitur hic de perceptione seu cognitione intellectuali et reflexa, qua sensationum naturam, et sensibilibus differentias investigamus et noscimus, sed de cognitione seu perceptione, qua sensationes diversimode in nobis fieri, quasi sensibilibus experimur.

Quocirca animadvertere oportet, externorum sensuum sensationes, duplici via a nobis cognosci posse: 1.º quatenus per reflexam conscientiam et rationis discursum naturam ipsam sensationis, ejusdem conditiones et attributa, objectum et differentias investigamus et disquirimus; quæ profecto investigatio et cognitio, non ad sensum communem spectat, sed ad solum intellectum, cujus est *quid* res sit dignoscere, ejusque attributa et prædicata per judicium, non quidem instinctivum et naturale, sed rationale et ad ratiocinii leges exactum, inquirere. At vero 2.º sensationes istæ a nobis cognosci possunt quoad earum existentiam et distinctionem unius ab altera; quod tunc sane fit, dum sensibilibus experimur adesse nobis plures ac diversas sensationes, quæ ad diversa objecta et sensus referantur. Sic, ex. gr. dum statuam *video*, cantilenam *audio*, dulcedinem sacchari *degusto*, percipio et veluti sentio has tres sensationes, quas simul experior, inter se differre; quæ sane perceptio toto cælo distat ab ea, qua singularum hujusmodi sensationum naturam et proprietates vestigamus et apprehendimus.

Existit sensus communis, isque a quinque externis revera distinguitur.

Prob. Ex nunc dictis, sensus communis est facultas qua externas sensationes simul percipimus et tanquam distinctas in nobis experimur; atqui ex intima experientia habemus hanc perceptionem revera in nobis existere: ergo.

Quod vero facultas ista alia omnino sit a sensibus externis, vel ex eo abunde constat, quod ex his nullus plures simul vel distinctas specie sensationes exercere nec experiri valet; cum e converso communis ille sensus, sensus ipsos externos sentiat, ut habet D. Augustinus dum statuit, «sensem illum interiorem non ea tantum sentire quæ acceperit a quinque sensibus corporis, sed etiam ipsos ab eo sentiri.» Quod si dicas sensum interiorem apud Augustinum esse conscientiam seu perceptionem intellectualem, falleris absurdio, quoniam sensum hunc tribuit ille bestiis, quibus non est intellectus.

Communis iste sensus non est facultas intellectiva sed sensitiva.

Prob. Natura cujuslibet facultatis cognoscitivæ ex natura actionis et objecti dignoscitur et dijudicatur; quamdoquidem actio et objectum facultatis, hujus naturæ respondent necessario; sed actio et objectum sensus communis sunt quid sensibile, nimirum, externorum sensuum sensationes, earumque discrimina ex instinctu seu naturali judicio dijudicare, prout facta quædam sensibilia sunt: ergo.

Merito igitur cum D. Thoma concludere licet, quod «præter quinque sensus externos qui cognoscunt propria sensibilia, datur etiam alius sensus internus, qui dicitur sensus communis, qui discernit sensibilia quorumque sensuum ad invicem, et ad quem referuntur, sicut ad communem terminum, omnes apprehensiones sensuum.» (1) Hanc postre-

(1) 1.º P., q. 78, art. 4.º

nam conclusionem S. Augustinus prædocuit aperte. «Sensus interior, ait ille, inest et bestiis, quibus intellectus non inest.»

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.° Nequit anima sensationes cognoscere, nisi in seipsam convertatur, sive supra illas reflectatur; sed reflexio non ad sensum, sed ad intellectum pertinet: ergo.

Resp. Dist. maj. *Si agatur de cognitione quidditativa sensationum, sive de cognitione naturæ et proprietatum, conc. si de sola existentia et distinctione quatenus sensibili subsunt experientia, neg.* Itaque reflexam cognitionem ad solum intellectum spectare, ultro concedimus; at perceptio, quam sensui communi tribuimus, non est reflexa sed directa, quæ minime sensibili facultati repugnat: enimvero, sensus communis non se vel suam actionem percipit, sicut percipit intellectus dum vim reflexivam exerit, sed actiones solum et objecta sensuum externorum.

Objic. 2.° Sensationum et sensibilibus differentias percipere involvit comparisonem; sed comparare non est actus sensus sed intellectus: ergo.

Resp. Dist. maj. *Involvit comparisonem per modum compositionis et divisionis, neg. per modum iudicii instinctivi et naturalis, conc.* Duplex comparatio distingui potest: una proprie dicta, quæ fit per collationem inter duo vel plura extrema, ut ipsorum convenientia vel repugnantia dignoscatur, quæque fit et exprimitur per compositionem et divisionem, sive per affirmationem et negationem; et hæc congruit tantum intellectui, qui solus per iudicii aciem, rerum diversitatem, affirmando et negando, dijudicat et discernit. Extat vero altera improprie dicta comparatio, quatenus facultas plura simul in uno conjuncta percipit, absque vero et reflexo iudicio; et hæc est quæ communi sensui congruit, quatenus diversa et contraria sensibilia in communi centro conjuncta advertit, sentit, et deprehendit.

SCHOLIUM.

Cum facultas quælibet sensitiva per determinatum organum exercentur, cumque simul constet apud physiologos et

anatomia peritos, externorum sensuum nervulos ad cerebrum pertinere, merito D. Thomas communis sensus organum in ea cerebri parte collocavit in qua nervuli prædicti conjunguntur omnes. Atque ex hoc duo facile colligere possumus: 1.° sensum communem esse veluti centrum externorum sensuum, horumque affectiones et sensationes in eo jungi atque ab ipso pendere; ex quo haurire licet rationem à priori, quare communis iste sensus, sensuum externorum sensationes et objecta simul sentire et percipere potis sit: 2.° Somni et vigiliæ phænomena præcipua, ex hac ipsa doctrina intelligi et explicari posse. Quod, ut plenius capiatur, de his animæ statibus quidquam breviter delibare placet.

§ II.

De vigilia et somno.

Vigilare dicimur, dum sensuum liberum experimur exercitium, ita ut impressiones objectorum in externis organis ipsaque objecta percipiamus: at vero, dum sensus, præsertim externi, ita ligati inveniuntur, ut corporum impressiones, nisi vehementiores sint, percipere non possimus, *dormire* dicimur. Ex quo quid inter statum vigiliæ et somni intersit, facile deprehenditur; atque generatim loquendo, *vigilia solutio sensuum*, somnus vero, *ligamen sensuum*, cum D. Thoma dici queunt.

Jam, quoniam externorum sensuum organa, cum organo sensus communis nexum habent, ut diximus, somnus tunc maxime accedit cum sensus communis ligatur; hoc enim ligato et impedito, externa quoque ligari et impedire necesse est.

Ex quo consequitur, quod ligatio seu remissio communis sensorii, haberi potest tanquam causa immediata somni.

Causæ remotæ ejusdem phænomeni non facile assignantur, saltem omnes: admitti tamen possunt inter alias, 1.° dissipatio, seu diminutio et debilitatio spirituum animalium, sive fluidi per nervos sensorios discurrentis: 2.° ascensus vaporum, organa sensuum, nervos et cerebrum occupantium et veluti obruentium.

Quod si evaporatio ista nimia sit et abundans, non tan-

tum sensus communis, sed imaginationis quoque organum obruit et ligat: ex quo ratio reddi potest illius profundissimi somni, in quo non tantum externi sensus et communis omnino ligantur aut impediuntur, sed imaginatio ipsa, dum somni caret, nec ulla phantasmata inter dormiendum percipit. Quocirca tacere non possum, D. Thomam merito ex hoc principio, somni præcipua phænomena explicare, cujus ecce notanda verba: «Secundum dispositionem hujusmodi evaporationum, contingit esse ligamentum sensus, majus vel minus. Quando enim multus fuerit motus vaporum, ligatur non solum sensus sed etiam imaginatio, ita ut nulla appareant phantasmata, sicut præcipue accidit cum aliquis incipit dormire post multum cibum et potum. Si vero motus vaporum aliquantulum fuerit remissior, apparent phantasmata, sed distorta et inordinata, sicut in febricitantibus. Si vero adhuc magis motus sedetur, apparent phantasmata ordinata, sicut maxime contingere solet in fine dormitionis, et in hominibus sobriis, et habentibus fortem imaginationem. Si autem motus vaporum fuerit modicus, non solum imaginatio remanet libera, sed etiam sensus communis ex parte solvitur, ita quod homo judicat interdum in dormiendo, ea quæ videt somnia esse, quasi dijudicans inter res et rerum similitudines: sed tamen, ex aliqua parte remanet sensus communis ligatus; et ideo, licet aliquas similitudines discernat a rebus, tamen semper in aliquibus decipitur. Sic igitur, per modum quo sensus solvitur, et imaginatio in dormiendo, liberatur judicium intellectus, non tamen ex toto. Unde illi qui syllogizant, cum excitantur, semper recognoscunt se in aliquo defecisse.» Per hæc D. Thomæ verba, si bene perpendantur, poterit prudens magister, somni et somniorum præcipua phænomena tyronibus explicare.

§ III.

De imaginatione.

Prænotanda:

1.° Diximus antea, externos sensus objectum non percipere, nisi illud præsens aliqua ratione reddatur. Sed experientia teste scimus, nobis adesse facultatem et vim iterum

repræsentandi et percipiendi ea sensibilia, quæ in antecessum experti sumus. Hæc animæ vis *imaginatio* nuncupatur, quandoque autem *phantasia*: *imaginatio* quidem, quatenus sensibilibus objectorum imagines retinet, in ipsis et per ipsas objectum animæ exhibet ac iterum percipit: *phantasia* vero, quatenus absentia, immo jam non existentia, iterum animo apparere facit. Reid cum quibusdam aliis Scholæ scoticæ sectatoribus, facultatem istam *conceptionem* appellavit, idque absque ratione; nam vox ista *conceptio*, simplici intellectus apprehensioni congruit, quæ cum imagiandi actu confundi non debet.

2.° Imaginationis vix duplici ratione sese exerit, scilicet, per reproductionem sive simplicem rei perceptæ repræsentationem; et per quamdam *synthesim*, seu rerum compositionem, quatenus diversa rerum phantasmata, seu imagines jungendo, vel separando, objectum quoddam confingit, ex. gr. equum alatum, edificium aureum, hominem brachiiis carentem etc.

3.° In hac duplici imaginationis vi, *reproductiva*, scilicet, et *productiva*, simul cum ejusdem præstantia inter vires sensitivas ac veluti affinitate ad rationem, sita est ratio sufficiens potissimi illius influxus, quem super pulchras artes exercet, quarum imaginatio merito habetur tanquam præcipuum medium et veluti instrumentum. Et quidem, pulchræ hujusmodi artes ex tribus potissimum pendent; nimirum, ex elemento rationali seu *ideali*, *imitatione* naturæ, *inventione* et *congrua combinatione partium*. Porro, elementum rationale, quamvis directe ad solam intelligentiam spectet, at indirecte ad imaginationem refertur; quo enim ista perfectior et vividior extiterit, eo facilius et plenius poterit artifex rationalem typum seu elementum ideale ad materiam transferre atque sensibilibus exprimere. Similiter, secundum elementum seu *imitatio*, ad vim repræsentandi et reproducendi imaginationis refertur, sicut inventio seu combinatio ad ejusdem alteram vim diversa phantasmata jungendi et fingendi.

Quod attinet hujus facultatis essentiam et naturam, non parum aberrarunt recentis ætatis philosophi, ex quo in re hac, sicut in aliis quamplurimis, a pronuntiatis philosophiæ christianæ discesserunt, amore novitatis; namque vix unum

aut alterum invenies, qui imaginationem cum intellectu non confundat, vel saltem inter intellectuales facultates non annumeret. Qui error periculo plenus, ut profligetur, sit

THESIS 1.^a

Imaginatio est facultas ab intellectu omnino distincta, atque inter sensitivas annumeranda est.

Prob. 1.º Natura facultatis cognoscendi ex ipsius actione, et objecto maxime et tuto dignoscitur; sed actus et objecta imaginationis ad sensibilem ordinem ipsam spectare ostendunt, minime vero ad intellectualem: ergo. Prob. min. Intellectus et sensus, apud omnes, in eo differe noscuntur, quod intellectus objecta pure spiritualia, et rationes universales percipere potest, sensus vero non nisi materialia et singularia; sed revera imaginatio circa materialia et corporea, eaque prout singularia sunt, versatur; quod quidem adeo certum est, ut etiam quando spiritualia objecta imaginari conamur, ut Deum, angelos etc. ea imaginari non possumus nisi ad instar rerum corporearum, id est, sub quadam determinata figura, colore, quantitate etc. idque quamvis simul per intellectum conscii simus, res hujusmodi pure spirituales esse. Similiter, qui internam experientiam consulat, fateri cogetur, nos dum ipsa materialia objecta imaginamur, non in universali, sed sub singularibus accidentibus et conditionibus, ea semper a nobis imaginari: nec enim unquam lapidem in communi, vel hominem, vel equum, sed *hunc* lapidem, *istum* hominem, vel equum, id est, prout sub hac extensione, figura, colore etc. nobis se objicit, imaginamur. Ergo imaginatio facultatum sensibilium ordinem et naturam non transcendit.

2.º Ex manifestissimis et cuique notis indicis patet, belluas non secus ad hominem, imaginandi vi pollere; sed belluæ certo intellectum non habent: ergo alia est facultas imaginandi, et alia intelligendi.

His adde 3.º quod facultates ordinis intellectualis, scilicet, intellectus et voluntas, in somno, vel nihil omnino operantur, vel fere penitus præpediuntur: at vero quotidiana experientia nos edocet, imaginationem in statu somni sæpe numero actus proprios exercere, quinimo quandoque vehe-

mentiori et vividiori ratione quam in statu vigiliæ. Quidquid ergo sit imaginatio, certe cum intellectualibus facultatibus confundi nequit, quæ in somno aliter ac imaginatio se habent.

Corollaria:

1.^m Ergo imaginatio seu phantasia, corporeum aliquod organum sibi vendicat, quo operationes exercet. Nam si facultas sensitiva a pure intellectuali discriminatur, inter alia, ex eo quod posterior non indiget organo corporali: ergo si imaginatio, ut probatum est, ad vim sentiendi spectat, organum determinatum habere oportet. Id ipsum ostendi potest veluti a posteriori, seu ex manifesta experientia qua videmus, phantasmata seu repræsentationes imaginationis, vel non exoriri, vel perturbari, ex affectionibus et modificationibus cerebri, in quo ejus organum reperitur. Nec enim phænomena et perturbationes febricitantium, profunde dormientium, amentium etc. aliter capi et explicari queunt, nisi ex læsione et perturbatione organi imaginationis.

2.^m Ergo turpiter hallucinantur, qui facultatem imaginandi cum intellectu confundunt. Horum namque sententia, præterquam quod experientiæ et rationi adversatur, viam sternit materialismo et sensualismo. Si enim imaginatio vere ab intellectu realiter non differt, cum illa in brutis reperiatur, tollitur distinctio radicalis et essentialis inter hominem et belluam; quo certe semel constituto, corrumpit unum ex præcipuis philosophiæ christianæ pronuntiatis, nec quidquam solidi superest quod catholicus philosophus adversus Condillac et Locke systema opponere queat (1).

3.^m Ergo rejicienda prorsus illorum sententia, qui imaginationem in anima a corpore separata remanere opinantur. Siquidem, si apud omnes constat quod visus, auditus et cæteri externi sensus, in anima a corpore sejuncta non perma-

(1) Explodendi igitur non tantum veteres Stoici, et Plotinus, qui naturam quandam imaginalem finxit sentientem simul et intelligentem, sed Mallebranche, qui docuit sensum, imaginationem et generatim omnes vires cognoscentes animæ, nihil esse aliud quam modos et manifestationes intellectus; quinimo etiam Leibnitz et Wolff, qui tum sensationes, tum intellectiones, ex unica schematis ac monadis evolutione oriri putarunt.

nent propter defectum organorum, quibus exercentur et alligantur, idem de imaginatione affirmare oportet, si hæc, utpote sensitiva facultas, organo corporeo alligatur quoad operandum. Quæ ratio potissimum urget erga eos, qui fatentur, tum imaginationem, sensitivam facultatem esse, tum a cerebro tanquam organo quoad operandum pendere (1).

THESIS 2.^a

Objectum imaginationis non sunt ipsæ sensationes externæ, sed imagines seu phantasmata rerum sensibilium per ipsas perceptarum.

Prob. Nullus sui compos dubitare potest, quin aliud sit, dolorem ex. gr. experiri, ædificium videre, musicum concentum audire, et aliud longe diversum, auditum concentum iterum sibi animo repræsentare, sicut etiam ædificium visum, et dolorem expertum imaginari; atqui prius ad sensationes spectat, alterum vero ad imaginationem: ergo non ipsæ externæ sensationes, sed objecta ipsarum, quatenus speciebus ea repræsentantibus continentur, constituunt objectum imaginationis.

Nec inde tamen colligendum, externas sensationes nullo modo intra objectum imaginationis contineri: continentur quidem, sed non tanquam objectum proprium et primum, sed quatenus nexum quempiam habent cum imaginibus seu

(1) Quapropter non satis sibi ipsi consentaneæ loqui videtur P. Cuevas, dum posteaquam præfata duo pronuntiata admisit et probavit, subdit: «Nobis quidem verisimile fit, animam a corpore sejunctam, vim imaginandi retinere.» Nobis, si non tan jucunda et consentanea recentium philosophorum placitis, at certe probabilior videtur D. Thomæ et maxime nominis Scholasticorum sententia, dum docent, imaginationem sicut cæteras sensibilis ordinis potentias, in anima a corpore separata remanere, non quidem formaliter, seu in actu explicito et quoad exercitium, sed tantum radicaliter, sensu jam antea exposito. Quod si imaginationem anima separata retinere potest, non video qua ratione sensus externi eidem sint denegandi, præcipue, cum ratio a P. Cuevas adducta æque ipsos complectatur ac imaginationem, nimirum, quod Deus suplere potest excitationem organi, quia æquidquid agunt causæ secundæ, agere valet sua actione.»

speciebus rerum sensibilium circa quas imaginatio præsertim et veluti directe versatur. Ex experientia siquidem habemus, quod non solum objecta externa, ex. gr. ædificium, sed ipsam quoque sensationem seu affectionem *videndi*, per imaginationem nobis ipsis animo præsentamus. Quod etiam naturæ ipsius imaginationis congruit, quæ, utpote nobilior inter sensitivas facultates, ad sensibilia omnia ferri potest, inter quæ sensatio ipsa merito annumeratur.

Atque ex his jam vides qua ratione et quo sensu dicat thesis, objectum imaginationis esse phantasmata seu imagines rerum per sensus perceptarum; nimirum, hujusmodi species sensibiles seu imagines, sunt id in quod primo fertur imaginandi vis. Ex quo et ratio sufficiens reddi potest quare imaginatio realem objectorum existentiam præsupponat, at vero ipsa ex se ab ea veluti præscindit, internas tantum imagines et rerum phantasmata versans, ut videre est in somniantibus, aut feбри et delirio æstuantibus.

Id quoque maxime præ oculis habendum, D. Thomam cum Scholasticis aliis, nomine *phantasmatis*, quo passim et frequenter utuntur, non intelligere actionem ipsam imaginationis, sed imaginem repræsentantem objectum, sive imago ista sit species sensibilis, quam ex sensu communi excipit imaginatio, sive potius sit imago seu species ac repræsentatio rei, quam imaginatio ex vi sibi insita efformat et perficit, quæque proprie, nostra sententia, *phantasma* nuncupari debet. Neque enim inficari licet, imaginationem, utpote facultatem inter sensitivas maxime præstantem, pollere vi, tum perficiendi imagines seu species rerum per sensus receptas; tum efformandi et veluti cudendi novas objectorum species seu repræsentationes, ut videre licet non solum quando diversa elementa sensibilia, junjendo vel disjungendo, chimeras confingit, sed etiam et maxime quando rerum pure spiritualium, ut Dei, Angeli etc. phantasmata seu repræsentationes sensibiles confingit et sibi objicit.

Corollaria:

Ex his quæ de imaginatione hucusque disputavimus,

Inferitur 1.º differentiam existere inter sensationes et imaginationis actiones, quod illæ semper objectivæ dici queunt, istæ vero non semper: quatenus, scilicet, sensuum externorum actio ad objectum aliquod refertur, ex cujus im-

pressionem in organum exurgit et determinatur sensatio: at vero imaginatio, ex eo ipso quod imagines seu internas representationes pro objecto proprio et directo sibi vendicat, non semper ad externum et vere existens objectum refertur, prout contingit dum res absentes ut præsentes percipit, et magis adhuc dum nova phantasmata ex pluribus, vel ex plurimum partibus cudit et confingit. Ad rem D. Thomas: «Sensus, inquit (1), semper apprehendit rem, ut est, nisi sit impedimentum in organo vel in medio; sed imaginatio apprehendit, ut plurimum, rem ut non est, quia apprehendit eam ut præsentem cum sit absens.»

Infertur 2.º, ex eisdem principiis rationem reddi posse quare imaginationis actus et exercitium magis sint in nostra potestate et voluntate, quam externæ sensationes: nimirum, quia istarum materia et objectum sunt res extra nos positæ, quarum sensatio ex certis et necessariis legibus quoad præsentiam, magnitudinem, dispositionem medii, organi, pendet; cum e contra, immediatum objectum imaginationis his legibus ex parte tantum subjiciatur, utpote intra nos ipsos contentum.

Infertur 3.º perperam docuisse Reid, objectum imaginationis esse tantum sensibilia, quæ per visum percipi queunt, minime verò quæ per sensus reliquos. Id etenim, præterquam quod experientiæ adversatur, qua sentimus nos, præter visibilia, odorem etiam et rem odoriferam, musicum concentum, calorem, duritiem aliasque sensibiles qualitates imaginando percipere, cum ratione quoque pugnat, quæ nos edocet, imaginationem ad sensibiles res maxime referri per quantitatem, seu ratione extensionis; unde videmus quod semper tendit et veluti conatur ad objecta representanda prout extensa et figurata, quantumvis pure spiritualia et immaterialia. Atque hoc sensu tanquam maxime verum accipere oportet verbum Alberti Magni, dum ait: «Imaginatium dicitur figuratum propter similitudinem figuræ, non propter figuræ realem veritatem.»

(1) QQ. Disp. De Verit. q. 1.º art. 11.

§ IV.

Leges pro exercitio imaginationis.

1.º *Imaginatio nihil unquam percipere potest, quod per sensum aliquem prius perceptum non fuerit.* Videmus enim et experientia quotidiana constat, nos ea tantum imaginatione volvere, quæ per sensus prius percepta habemus; quinimo, imaginari nulla ratione possumus quæ ad sensum, quo caremus, spectant, ut cæcus a nativitate, colores aut lucem. Quod si objecta pure spiritualia, ut Deum, imaginari videmur, revera non Deum, sed figuram humanam vel quidpiam aliud sensu perceptum, imaginamur.

2.º *Nefas est de rebus extra nos positis vel de ipsarum natura judicare ex imaginationis representatione et phantasmatis.* Quandoquidem, imaginationis munus non est rerum naturam dignoscere et judicare, sed easdem sub sensibilibus formis et involueris, objicere et representare menti, ad quam unice spectat objecta illa ad examen revocare, ut de ipsis judicet. Qui enim imaginationis representationes sumat tanquam iudicii normam, facile in errores incurret, præsertim, si de rebus pure spiritualibus, vel de essentiis et rationibus intellectualibus agatur. Hæc regula maximi est momenti, ex eo quod in statu unionis animæ ad corpus et ex hujus unionis lege, imaginatio et intellectus simul operantur; experientia enim teste, scimus, actionem imaginationis comitari actum intellectus, etiam dum objecta omnino spiritualia cogitat et contemplatur; quam ob causam et quo sensu affirmat D. Thomas, in statu hujus vitæ, hominem nihil posse actu intelligere, nisi convertendo se ad phantasmata.

3.º *Facilitas et fidelitas imaginationis ex recto usu sensuum, et ex attentione pendent.* Sensuum conveniens exercitium et veluti educatio efficit, ut ea objecta, quæ per eos percipit homo, fidelius in imaginatione sibi representet. Similiter, facilius homo per imaginationem sibi objicit, id quod vehementiori cum attentione sensu expertus est. Ex hac lege ratio fortasse reddi potest, quare imaginationis phantasmata vividiora sunt et vehementiora persæpe dum somno indulgemus, quam dum vigilamus; quia, nimirum,

impedito usu facultatum intellectualium, ac simul quiescentibus aliis sensibus, acies animi vel attentio super phantasmata imaginationis defigitur ac veluti concentratur. Egregie igitur, nec minus philosophice adnotavit et dixit D. Thomas, quod, «quantum ad receptionem, cognitio dormientis est potior, quia quiescentibus sensibus ab exterioribus motibus, interiores impressiones magis recipiuntur.» (1)

§ V.

Effectus seu commoda imaginationis.

Præcipui quidam effectus imaginationi, quatenus facultas est cognoscendi, tribui possunt, qui certe ad sequentia capita revocari queunt.

1.º *Imaginatio habenda est tanquam proxima origo cognitionis intellectualis humanæ.* Nam mens hominis, ut postea dicemus, nihil in se ipsa ex se continet, nisi innatam vim seu activitatem cognoscendi et intelligendi; sed vero ejusmodi vis inanis et actione vacua in æternum manet, nisi materiam et objectum in quod operetur, sibi objiciatur; quod quidem, experientia teste, nonnisi per sensuum exercitium consequitur. Jam, imaginatio, utpote facultas inter sensitivas præstantior ac menti magis affinis, et intellectus activitatem excitat, et ipsi materiam ministrat, ex qua ideas rerum abstrahendo, comparando, perficiendo, ad veritatem nititur et pergit: unde imaginatio est veluti proximum fundamentum et ratio sufficiens evolutionis intelligentiæ.

2.º *Conceptiones universales et abstractas intellectus nobis reddit proximiores et veluti sensibiles.* Ratio namque pura ex se ad universalitatem et abstractionem semper tendit; ideæ vero et mentis conceptiones, dum nimium universales et abstractæ evadunt, nonnisi cognitionem obscuram et confusam in nobis gignunt. Ut ergo obscuritas ista et confusio vitentur, plurimum confert imaginatio, per hoc quod universales ideas per species sensibiles representare nititur,

(1) QQ. Disp. De Verit. q. 12., art. 3.º ad 2.^m

atque veluti in phantasmatibus figere: quinimo etiam, quatenus per eam conceptiones universales vel nimium abstractas, per exempla, facta singularia, similitudines et comparationes, imbecillitati nostræ rationis magis accommodantur ac veluti sensibiles redduntur. Atque hinc est, quod dum veritatem alicui ignotam vel difficilem docere et manifestare volumus, non parum proficimus, si congruis similitudinibus vel exemplis utamur. Ex quo profluere videtur alius ejusdem facultatis effectus, nimirum:

3.º *Influxum maximum obtinet imaginatio in pulchras artes, quas quodammodo gignit, fovet et perficit.* Quandoquidem ad ipsam spectare compertum est, idealem pulchritudinis typum, quem ratio concipit et adinvenit, per verba, sonos, colores, aliasque sensibiles formas, exactissime, quantum fas est, representare et exprimere. Quin etiam, ad typi conceptionem originariam concurrere, existimare licet; quamvis namque ideales typos præformet et concipiat homo per intelligentiam seu rationem, certo certius haberi potest imaginationem non parum ad id conferre, præsertim in hominibus illis, quorum imaginatio vi productionis seu inventionis maxime pollet.

4.º *Confert et juvat imaginatio ad systemata cujusque generis conficienda et perficienda.* Cum enim ordine, nexu, et armonia rerum, maxime delectetur hæc facultas, influxum necessario exercet ubicumque ista reperiuntur, ut accidit, tum in systematibus materialibus, quibus utuntur artes mechanicæ et industriales; tum in rationalibus seu intellectualibus, ut dum doctrinalia systemata adinvenimus pro veritate aliqua dignoscenda aut exponenda. Quod tamen imaginationis commodum seu juvamen periculis scatet, nisi imaginationis vis rationis fræno regatur et cohibeatur: nemo siquidem est qui nesciat, hominem persæpe, æstu imaginationis abreptum, systemata doctrinalia gratis et pro libitu confingere, rationi et veritati minime consona.

SCHOLIUM.

Quoniam phantasia, ut dixi, solo nomine ab imaginatione differat, atque ejus objectum et materia circa quam versatur, est quid sensibile et singulare, vehementer absdubio